

DİNDE FELSEFE*

Abdullah (William Henry) QUILLIAM**

Çeviren: Halit Ahmet ÇİFTÇİ***

Tüm meselelerde sağlam bir zemin üzerinde başlamak akıllıca olur ve tüm tartışmalarda müzakere edilecek olan öneriyi açık bir şekilde tarif etmek tavsiye edilir. Bu yüzden, bu söylevimin başlığı olarak kullandığım terimin yanlış anlaşılmasından kaçınmak için, kullandığım felsefe teriminden kastımın kendisiyle doğal ve ahlaki bilginin açıklanabildiği akıl yürütme ve tartışma sistemi olup din teriminden kastımın ise bir öbür dünya görüşüyle bu dünyada ahlaki erdemlere riayet edilmesini telkin eden bir ilahi varlığa olan inanç ve ibadet sistemi olduğunu hemen açıklamalıyım. Böyle bir temelin çok geniş bir tartışma alanı açtığı ve hem antik hem de modern teolojik inançların farklı formları üzerine meşru olarak kayda değer uzunlukta detaylı incelemeler yapabileceğimin farkındayım. Ancak ne kadar ilginç olsa da böyle bir bilimsel inceleme, zamanın sınırlı olduğu ve dinleyicilerimin muhtemelen sadece çok azının

* Yayının tam künyesi şöyledir: Abdullah (William Henry) Quilliam, "Philosophy in Religion", **Studies in Islam: A Collection of Essays**, Crescent Printing and Publishing Company, Liverpool, 1895, ss. 104-119. Çeşitli konularda derlenmiş 6 makaleden oluşan *Studies in Islam: A Collection of Essays* adlı kitaptaki makalelerden biri olan bu makale The British Library'de "General Reference Collection" bölümünde 4503.dd.6 numarada bulunmaktadır.

** 1856-1932 yılları arasında İngiltere'de yaşamış avukat, gazeteci, yazar. Metodist bir İngiliz olarak doğup büyüyen Quilliam 1884'te İslam'a ihtidasını açıklamıştır. Yazarın İslam, Müslümanlar, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Muhammed, mitoloji, edebiyat, siyaset gibi konular üzerine kitapları ve makaleleri bulunmaktadır. 1932 yılında Londra'da bağırsak tıkanıklığı ve prostat büyümesi nedeniyle geçirdiği bir operasyon sonrası vefat ederek arkasında hidayetini vesile olduğu 600 civarında mühtedi bırakan Abdullah Quilliam hakkında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı'nda 2009 yılında Muhammed Recai Çiftçi tarafından hazırlanmış bir yüksek lisans tezi ve ayrıca Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin henüz basım aşamasında olan zeyl ciltlerinin ilkinde yine aynı yazar tarafından kaleme alınan bir ansiklopedi maddesi bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz: **Mühtedî Abdullah Henry Quilliam'ın Dîn-i İslam Adlı Eserinin ve Makalelerinin Kelâmî Açısından Değerlendirilmesi**, Muhammed Recai Çiftçi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.

*** Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Araştırma Görevlisi.

kendilerinininkinden başka bir inanca dair bir zerreyi umursayacakları bu mahiyetteki bir toplantıda çok akıllıca olmayacaktır.

Bu yüzden burada sözlerimi hangisinin muhakemeye ve akla en çok başvurduğunu ve inancın daha felsefi şekli olduğunu göstermeye çalışmak için iki büyük inanç olan Hristiyanlık ve İslam'a hasredeceğim.

Gerçek bir dinin iki temel özü olduğunu bir aksiyom olarak vaz etmekte bir beis görmüyorum. Bunlardan birincisi akledilebilir olması ve ikincisi de uygulanabilir olmasıdır. Eğer teolojik bir inanç şekli bu bileşenlerden birinde yetersiz kalırsa bir kişinin inancına layık olmaktan çıkar. Zira, din uygulanabilir bile olsa insanın aklının saçma olduğunu söylediği bir şeyi yapmak zorunda kalması son derece saçma olurdu. Öte yandan eğer din uygulanabilir olmadığı gibi aynı zamanda akla uygun olarak tezahür etseydi onun ne faydası olurdu ki? İnsan idealist bir hayal değil uygulanabilir gerçekliği olan bir inanç ister.

Bir keşiş kulübesinde veya bir manastırda birilerinin harcamasıyla hayal alemine dalmayıp hayatımızı burada bu dünyada yaşamalıyız. Bu yüzden iki aksiyomumuza tekrar dönüp bu iki aksiyomu milyonlarca inananı bulunmasından dolayı her iki inanca da uygulamamız gerekmektedir.

İnançlar birçok küçük meselede ittifak etmesine rağmen bazı temel prensipler konusunda ve tartışma ve uygulama biçimlerine göre oldukça farklılık gösterebilirler. Her biri ilham edilmiş olma iddiasındadır. Bunun manası, her şeye gücü yeten Tanrı tarafından öyle yapması için özellikle görevlendirilmiş bir kişi tarafından en baştan beri yayılıyor olmasıdır.

Ancak kimisi tebliğciyi halkının davranışlarını yönetmek için ilahi öngörü (Divine prescience) tarafından halkına ahlaki yasalar çerçevesinde bilgilendirme vasıtası olması için seçilen normal bir insan seviyesinde görür. Kimisi de bu vasıtayı tanrılaştırır, ona olağanüstü yetenekler ve nitelikler atfeder ve onu Tanrı'nın bizzat bir parçası olarak kutsallaştırır.

Kimisi vaizin dinleyicilerini argümanlarının gücüyle ve onların zihinlerine yönelik mantıksal yaklaşımlarla ikna ettiğine inanır. Diğeri ise, birçok harikulade mucizeyle desteklense bile tebliğcinin özellikle gönderildiği toplulukları -yani Yahudileri- ikna etmekte başarısız olduğuna inanır.

Hristiyanlık İsa'nın hayatının etkileyici hikayesini ve dokunaklı ve acı veren ölümünü anlatarak duyguları ve coşkuları etkilemeye çalışırken İslam her konuda akla başvurur. Bu durumda İslam bir düşünce ve akıl dini, Hristiyanlık ise duygusal bir ideal olarak resmedilebilir. Bu fark iki inancın kutsal metinlerinin doğasında çok açık bir şekilde gözlemlenebilir.

Birisinde kitap bir kişinin aracılığıyla sözlü bir şekilde verilmiştir. Diğerinde ise kitap farklı çağlar boyunca birçok kişinin parça parça yazmalarının bir derlemesidir.

İncil bir tasdikle başlar: “Başlangıçta Kelam vardı, ve Kelam Tanrı idi.” İncil bu dogmatik tasdiği yapar ve onun üzerine üstyapısını bina etmeye başlar. Kur’an belirli tabiat kanunlarına dikkat çeker ve onlar insanın düşünüp taşınması için işaretler olduğundan onları incelememizi söyler. Doğadaki sebep-sonuç ilişkisi üzerine çalışmamızda aklımızı kullanırsak sağduyumuzun bizi muhteşem bir İlk Sebeb’in (First Cause) yani her şeyi yapmaya muktedir bir gücün (Omnipotent Power) varlığı konusunda ikna edip etmeyeceğini görebiliriz.

Bu yüzden Hıristiyanlık varsayılan bir olgunun iddiasına imanı varsayar ve gerekli görür. İslam ise gerçek olan bir şeye inanmamızı ister. Çünkü böyle bir inanç mantığa da uygundur. Tekrar Hıristiyan İncillerini ele alıp onları inceleyelim: Nedir onlar? Basitçe, kutsal bir insanın veya –iddia edildiği gibi- tanrılaştırılmış bir insanın yaptıkları hakkında sempati oluşturmak ve insan aklının duygusal yönünü cezbetmek için yazıldığı açıkça belli olan bir anekdotlar derlemesidir. Aksine Kur’an ilk olarak tartışmaların sürekli tekrarında belirli esasları kanıtlamak için oluşturulmuştur ve gerçeklerin karşı konulamaz mantığıyla temel önerileri tesis ettikten sonra ikna olmuş müminin günlük yaşamı için kurallar ve kanunlar koyarak ilerler.

Duygusal bir inancın istikrarsız olduğu ve sadece duygu üzerine kurulmuş olan dinden sakınmamız gerektiği bilinen bir gerçektir. Hayal gücünün heyecanı ve coşkusu çılgın sarhoşluğun bir türüdür. Zamanla bu durum geçip gidecek ve özne ölçülü duyularına dönüşünde eski inancını reddederek o geçici zayıflığından dolayı utanç duyacaktır. Tabii ki diğer insanlardan daha fazla duyguların etkisine konu olan insanlar da vardır ve özellikle kadınlar ve küçük yaştaki çocuklar için de durum böyledir. Belig bir şekilde anlatılmış bir ızdırap masalı onları gözyaşlarına ve acıma duygusuna boğar. Eğer onlar vaizden kalpleri heyecanlandıran bir cazibe, coşkulu bir davet, ateşli bir nasihat işitirlerse “ruhları onların içinde erir” ve teklifle bir an önce uzlaşmayı dilerler. Böyleleri Metodist uyanış mitingleri veya heyecan verici Selamet Ordusu olayından* etkilenmiş olan kişiler sınıfıdır.

Duygu insan doğasının değerli ve güçlü bir parçasıdır ve akıl ve kavramayla desteklenirse çok müthiş sonuçlara gebedir; ancak duygu tek başına –sırf his ve duyarlılık- çok gazlı ve yeni dökülmüş bir şişe zencefilli biranın

* William Booth adında bir vaiz ve eşi Catherine Booth tarafından XIX. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuş olan bir yardım kuruluşudur. Websiteleri; <http://www.salvationarmy.org/>

tepesindeki köpük gibidir. Kimsesi yoktur ve bir süre sonra yatışacaktır. O herhangi birinin bulutlarda gördüğü kaleler gibidir. O kalelerin hayal gücümüz tarafından desteklenmiş garip şekli onları fantastik biçimlere dönüştürür. Burçları ve duvarı olan bir kale var ve orada küçük vadinin ve tepelerin büyüğü bir manzarası var; fakat küçük bir rüzgar çıkıp bulutların durumunu bozar ve süslü resmimiz yok olur. Kaleydoskop sallanır ve sahne değişir. İnsanoğlunun sırf duygu üzerine kurulmuş herhangi bir dini için durum hep böyledir. O güvenilir ve sağlam bir şekilde tezahür edebilir ve coşku ve içtenlikle dolu olabilir. Ancak dert ve zulüm ortaya çıktığında onun sadece boş bir köpük veya hızlıca geçip giden bir bulut olduğu ortaya çıkar.

Bu duygusal inancın ne kadar boş ve geçici olduğunu idrak eden bazı Hıristiyan mezhepleri heyecan vesilelerinin sürekli tekrarıyla onu devam ettirmeye çalışırlar. Katoliklerin “misyonları” ve Metodistlerin “uyanışları” vardır ve bu ayinlerde heyecanlı bir dindar kesinlikle bulunur. Ruhunun gıdası heyecandır. Heyecan onun sığ manevi yaşamının tek gıdasıdır ve ne zamanki heyecanı yetersiz kalsa inancı çöker ve ölür. İnancı duygular üzerine temellendirmek kartlardan bir ev yapmak gibidir. Onu belirli bir yüksekliğe kadar çıkarabilirsin ancak o en nihayetinde, daimi sürekliliğin olmadığı ve temelindeki en hafif sallantıda ani ve tam bir çöküşe meyleden dayanıksız ve gevşek bir yapıdır. Din mantıksal bir inanç üzerine kurulmalıdır, o tek sağlam temeldir.

Hıristiyan topraklarında birçok dini melankoli vakasının ortaya çıkmasına neden olan şey bu sürekli oyundur. Her başarılı misyon veya uyanıştan sonra kişi daima zihnen depresyona uğramış ve bazı örneklerde tamamen delirmiş birisini veya birilerini duyar. Öte yandan İslam sırf duyguyu terk eder ve zihin gücüne, akla ve sağduyuya başvurur.

Akılda ilahi bir şeyler vardır. İnsan ister etrafındaki hayvanlar gibi olsun isterse onlardan yüksekte olsun büyük ölçüde zihinsel güçlerinin kendisine doğru gelişim gösterdiği büyüklüğe bağlıdır. Her insanda zihni büyüklüğün mikropları ve tohumları vardır. İnsanı aşağı olan hayvanlardan neredeyse son derecede ayıran bir zihni gelişme kapasitesi vardır. Shakespeare’in de doğru bir şekilde gözlemlediği gibi:

“ İnsan nasıl bir çalışmanın ürünüdür!

Akılda ne kadar asildir!

Yetenekte ne kadar sonsuzdur!

Şekilde ve harekette ne kadar hızlı ve güzeldir!

Davranışta ne kadar da melek gibidir!

Kavrayışta ne kadar Tanrı gibidir!”

İslam dikkatlice düşünüp taşınılıp kabul veya reddedilecek bir tartışma konusu olarak insandan önce bir Tanrı’ya inanç meselesini masaya yatırır.

Kur'an'da şöyle buyrulur: “Hak Rabb’inizdendir. Şimdi isteyen inansın, isteyen inkar etsin.” (Kehf, 29)

Kur'an'da tekrar tekrar deliller yığıldıkça insan aklına gökcisimlerinin hareketlerinden, denizlerin çalkalanmasına, mevsimlerin tekrarına, bitkilerin büyümesi ve bozulmasına, analogiyle yapılan başvurularda şu ayet gelir; “Muhakkak ki bunlarda insanoğlunun düşünmesi için ayetler vardır.” (Rum, 21) Bu bakımdan İslam, Francis Bacon'ın şu nükteli sözünü tamamlayıcı niteliktedir: “Az bir felsefe insanın aklını ateizme yönlendirir, ancak felsefede derinlik insanların aklını inanç üzere yönlendirir.”

İslam inancının tam formülü, inancın ilk temel prensibinin tesis edilmesinden doğan mantıksal silsile içinde ilerler. Bu formül adım adım şöyle gider:

1. Formül araştırmacıdan ikna olmasını ve ikna olana kadar bir Tanrı'nın olduğuna inanmamasını ister.

Hıristiyanlığın kabul ettiği gibi sadece inançla değil tartışma ve akıl yürütmeye bu noktaya kadar geldikten sonra süreç başka bir sorunu ortaya koyma ile devam eder.

2. Bir Tanrı'nın olduğuna ikna olduktan sonra insanın Yaratıcısı'nın insana ne yapması ve nelerden kaçınması gerektiğini tarif etmesi için öğreticiler göndermesi gerektiğine inanmak makul olmaz mı? Zira insan ilerledikçe ve çağlar geçip gittikçe ilahi yetkiyle görevlendirilmiş öğreticilerin düzenli silsilesi bu şekilde vaaz etmeli ve öğretmelidir ki bu ilham edilmiş öğreticilerin sonuncusu Hz. Muhammed'dir.

Şimdi tartışmanın ilk noktalarına sahibiz.

1. Bir Tanrı'nın varlığı.
2. Öğreticilerin gerekliliği.
3. Öğreticilerin sağlanması.
4. Öğretmek için görevlendirilenlerin sonuncusu olan Hz.

Muhammed.

Sonraki noktalar gerekli bir sonuç olarak peşisıra gelmektedir.

5. Görevlendirilmiş öğretici olarak Hz. Muhammed'in öğrettiği kabul edilmeli ve takip edilmelidir.

6. O, İslam inancını öğretmiştir, dolayısıyla İslam inancı kabul edilmeli ve gözlemlenmelidir.

İslam'ın kademe kademe ilerleyen ve birbirini tıpkı düzenli matematiksel bir dizi gibi takip eden bütün tartışması bu birkaç satırdadır. Şu dizeler de bahsi geçen ilerlemeyi anlatmaktadır:

“Zamanın başlangıcından beri adım adım,
İnsanın sağlam ilerleyişini takibe aldım.”

Şimdi resmi ters çevirip Hıristiyanlığı çalışalım ve o da aynı adımların sıralamasıyla karşılaşacak mı görelim. Hıristiyanlık bir Tanrı'nın varlığını önceden varsayar. Tekvin'den Vahiy'e kadar bu bir gerçek olarak varsayılmış ancak hiçbir zaman bir kanıtla teşebbüsü olmamıştır. Daha sonraları *London Echo*'da "Hıristiyanlık ve Ahlak" başlığı altında bir muhabir Hıristiyan bir din adamı ile bir ateist arasındaki bir tartışmadan bahseder. Din adamı Tekvin'in ilk ayetini alıntılıyarak başlar: "Başlangıçta Tanrı gökleri ve yeri yarattı." "Şimdi bana O'nun bunu yapmadığını kanıtla." dedi. Ateist bunu yapamayacağını söyler ve din adamı şanlı bir zafer kazandığını iddia eder.

Ancak bu nasıl saçmalıktır? Mantığın ilk ilkesi önermeyi kuran kişinin önermesinin gerçekliğini ispatlamak zorunda olduğuna yöneliktir.

İşte bu tam da Hıristiyanlığın asla yapmadığı şeydir. Çünkü o akli inancın arkasına koyar. Burada yine tekrar başlarken İslam'la karşılaştırıldığında Hıristiyanlık zayıflığını ve felsefe isteğini göstermektedir.

Ancak tartışmanın yararı için bir Tanrı'nın varlığının gerçek bir kanıt gerektirmeyen bir önerme olarak kabul edilebileceğini ve aslında bir inanç aksiyomu olarak sayılabileceğini itiraf etmeliyiz. Peki şimdi sırada ne var?

İslam, bir Tanrı'nın varlığını ispatlama konusunda hazırdır ve Büyük Yaratıcı'ya dair herhangi bir antropomorfik veya antropopatik* kavramlar tanımlamaya teşebbüs etmez.

Hıristiyanlık, Tanrı'sına her türlü sıfatı vermekten ve ona her türlü arzu ve duyguyu isnat etmekten zevk alır.

Her iki inancın Tanrı tanımlamalarını yan yana karşılaştıralım:

İslam: "Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; O, Hayy'dir, Kayyum'dur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaate edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, Yüce'dir, Muhteşem'dir." (Bakara, 255)

Hıristiyanlık: "Ben, Tanrınız Rab, kıskanç bir tanrıyım. Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım. Ancak beni seven, buyruklarına uyan binlerce kuşağa sevgi gösteririm." (Çıkış, 20:5-6)

* Tanrı'ya insani duygular atfetmeyle alakalı olan.

“Çünkü Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki, biricik Oğlu’nu verdi. Öyle ki, O’na iman edenlerin hiçbirisi mahvolmasın, hepsi sonsuz yaşama kavuşsun.” (Yuhanna, 3:16)

Bu üç alıntıyı beraber okuduğumuzda görmekteyiz ki Eski Ahit Tanrı’yı sadece kindar bir insanın tasarlayabileceği bir canavar gibi tasvir ederken ve İncil’de de aşırı bir duygusallık havası eserken Kur’an’dan yapılan alıntı Tanrı’nın sıfatlarının görkemli bir anlayışını içermektedir.

Fakat biz devam ettikçe ayırım daha açık bir şekilde tanımlanmaktadır.

İslam ne baba ne de oğul olan bir Tanrı’ya inanmaktadır.

Hıristiyanlık bir nesli yani bir oğlu olan bir Tanrı’ya tapınmayı teklif etmektedir.

Ancak hepsi bu değildir. Karışıklık devam etmektedir. Tanrı’ya bir çocuk vermekle yetinmeyip O’na ayrıca bir de Baba’dan ve Oğul’dan çıkan ve “Kutsal Ruh” denilen bir çeşit torun sunulmuştur.

Bulmacanın sonu henüz gelmemiştir. Hala daha fazlasının söylenmesi ve daha fazlasına inanılması gerekmektedir, “Çünkü inanmayan zaten yargılanmıştır”. (Yuhanna, 3:18)

Önce Baba, daha sonra Oğul ve son olarak da Ruh vardı ve bunların biri diğerinden düzenli bir sıra ile sudur etmiştir. Dolayısıyla bir kişi mantıksal olarak Baba’nın Oğul’dan daha yaşlı olduğunu ve Oğul’un da Ruh’tan daha eski olduğunu varsayabilir. Ancak bu, Hıristiyan inancına göre böyle değildir. Bunların her biri var olmaya aynı anda başlamışlardır. Onlardan biri diğeriyle ezeli ve ebedi olarak beraber bulunmaktadır. Oğul varlığına Baba’yla aynı zamanda ve torun, gizemli Ruh da iki atası ile beraber başlamıştır. Ben kendim bir babayım ve birçok ebeveyn tanıyorum. Ancak asla ebeveynleriyle ezeli ve ebedi olarak yaşama başlayan bir çocuk tanımadım.

Ruh’a gelince o bana göre hakkında tartışmak için çok gizemli bir yaratıktır. Babaları ve çocukları biliyorum ancak hayaletlere bir aşinalığım bulunmamaktadır. Sözkonusu olan bukalemunla rekabet etmekte ve onu gölgede bırakmaktadır. Zira o sürüngen sadece rengini değiştirebilirken bu hayalet istediği zaman şeklini değiştirebilmektedir. Kimi zaman bir güvercin olarak, kimi zaman da ateşli ve çatalı bir dil olarak karşımıza çıkıyor. Aslında o daima yakalanmadan ve incelenmeden yakayı kurtaran bir tür Semavi Boş Hayal gibi durmaktadır.

Umarım bu konudan yersiz bir ciddiyetsizlikle bahsettiğimi düşünmezsiniz. Böyle bir niyetimin olmadığına sizi temin edebilirim. Hıristiyanların bu Tanrı algısını mümkün olduğu kadar açıkça ifade etmeye

çalışıyorum. Eğer o size çok aptalca ve saçma geliyorsa bu konuda yardımcı olamam. Bu garip tezatlar yığınının yazarı ben değilim. Ben sadece onun açıklayıcısıyım. VI. yüzyıla kadar geri gidildiğinde bilge Hıristiyan beyefendileri, bütün bu absürlükler jargonunun doğru olduğu ve ona inanmayan herkesin karakteristik Hıristiyan hayırseverliğiyle ebedi lanetlenmeye sevk edildiği konusunda kendi aralarında fikir birliğine varmışlardır. İlk Hıristiyan babalarının her zaman ayırt edici özelliği olmuş olan, gerçeğe karşı gösterilen bu katı itibarla bu bilge Hıristiyanlar kendilerini, o tarihten 300 yıl önce ölmüş olan ve derlenmesinde Kristof Kolomb'dan daha fazla rolü olmayan Aziz Athanasius'a atfedilen böylesine nadir bir dokümanın yazarları olarak kabul etme konusunda mümkün olduğunca hem çok alçakgönüllü hem de utangaç olmuşlardır.

X. yüzyılda bu inanç genellikle Latin Hıristiyanlar arasında kabul edilmiş, Reform döneminde Protestanlar tarafından benimsenmiş ve İngiltere Kilisesi'nin Günlük İbadet Kitabı'nda önemli bir yer tutmaktadır. O, bir giriş ve iki durumdan oluşmakta ve denenmiş kanıtları, tümdengelimleri ve sonuçları da içermektedir.

Giriş şunu deklare eder; "Kurtulmak isteyen herkes Katolik inancını (yani Hıristiyan inancı) benimsemelidir, kim bu inanca bütün ve lekelenmemiş biçiminde sarılmazsa şüphesiz ki sonsuza dek mahvolacaktır.

İlk durumda ifade edilir ki; "Katolik inancı şudur: Teslis'te tek bir Tanrı'ya taparız, ve Teslis Birlik'te ne şahısları karıştırır ne de maddeyi böler. Çünkü Baba'nın bir şahsı, Oğul'un bir şahsı ve Kutsal Ruh'un da bir şahsı vardır. Fakat Tanrı'nın Uluhiyeti, Oğul'un Uluhiyeti ve Kutsal Ruh'un Uluhiyeti, hepsi birden tektir; görkemleri denktir, heybetleri aynı anda ezeli ve ebedidir. Bu durumun geri kalanını kısaca vermek gerekirse; Baba, Oğul ve Ruh yaratılmamıştır, idrak edilemez (bu tek özelliği seve seve kabul ederim), ebedidir, yücedir ancak yine de üç değil birdir. Baba ne yaratılmış ne de doğurulmuştur; Oğul sadece Baba'ya aittir, meydana getirilmemiştir veya yaratılmamıştır ancak doğurulmuştur; Ruh Baba'ya ve Oğul'a aittir, ne meydana getirilmiş ne yaratılmış ne de doğurulmuştur ancak devam etmektedir. "Ve bu Teslis'te hiçbirisi önde veya diğerinden sonra değildir, hiçbirisi diğerinden daha büyük veya daha aşağıda da değildir; ancak üç şahsın hepsi birlikte ezeli ve ebedi olup birbirine denktir." "Bu yüzden kurtarılacak olan kişi Teslis'i bu şekilde düşünmelidir." Bir insan makul bir insanın inanması için bu kadarının yeterli olduğunu düşünebilir. Ancak doz daha tamamlanmamıştır. Eğer kurtarılacaksanız iğrenç akıntıyı tahliye etmeniz gerekmektedir.

İkinci durum daha sonra gelir. Bu durum Mesih'in enkarnasyonu doktrinini şart koşar. İsa'nın enkarnasyonuna inanmak kurtuluş yolunda gereklidir. "Doğru inanç O'nun Tanrı'nın Oğlu, insanın içindeki Tanrı, mükemmel Tanrı ve mükemmel insan olduğuna, Tanrı ve insan olmakla birlikte

makul bir ruhtan ve insan etinden oluştuğuna ve yine de iki değil tek Mesih olduğuna inanmaktır.”

Aynı ölçüde bilgece bazı önermelerden sonra inanç şunu ifade ederek sonuçlanır; “Bu, kurtarılamayacağına içtenlikle inanan bir insanı dışarıda tutan inançtır.”

Şimdi, Hıristiyan dogmasının huzurunuzda Hıristiyan Kilisesi’nin kutsal babaları tarafından berrak, kısa ve kolay anlaşılabilir bir şekilde açıklanıp şart koşulmasıyla birlikte makul insanlar olarak size, basit formülüyle İslam inancının mı; yoksa, cümle yığınlarıyla, bolca laf kalabalığıyla, karmakarışık akıl yürütmesiyle ve gizemli ifadeleriyle Hıristiyan inancının mı daha felsefi olduğunu söylemenizi istiyorum.

Şimdiye kadar zikretmediğim hala bir nokta daha var. İslam bu dünyada yapılan ameller için kişisel sorumluluğu öğretir. Her birey Tanrı’ya iyi ve kötü amelleri için hesap vermeli ve bu doğrultuda ödüllendirilip cezalandırılmalıdır. Kısacası eski İngiliz atasözünün de belirttiği gibi “Her fıçı kendi tabanı üzerinde durmalıdır.”

Hıristiyanlık, kurtuluşun inançla ve Mesih’in kurban edilmesi yoluyla günahlardan kefaretle olacağını telkin eder. “Öyle ki, O’na iman edenlerin hiçbirisi mahvolmasın, hepsi sonsuz yaşama kavuşsun.” Mantık testini tekrar uygulayalım. İnsan yasalarına ve insana göre varlıklar Tanrı tarafından onlara sunulan akılla amel eden, Tanrı’nın yaratıklarıdır. Yanlış yapanlar cezalandırılmalı ve iyilik yapanlar ödüllendirilmelidir. Bu, insan zihinlerine makul ve adil olarak görünen şeydir ve İslam’ın öğretisidir.

Hayır, hayır der Hıristiyan ilahiyatçısı, bu insanla insan arasında yeteri kadar iyi olabilir ancak Tanrı’nın tarzı bu değildir. O, mucizelerini icra etmek için gizemli bir yol izler. İyi işlerin, kutsal düşüncelerin, hayırsever amellerin inanç olmadan hiçbir faydası yoktur. “Sizin dürüstlüğünüz sadece pis paçavralar gibidir.” İnancınız olmalı ve küçük bir miktar da değil, dağları yerinden oynatan türden bir inanç olmalı. Dağları yerinden oynatabileceğinin farkında olduğum yegane doğal güç ya volkanik bir patlama ya da bir deprem olduğuna göre bir Hıristiyanın ihtiyacı olan inancın çok sert bir karaktere sahip olması gerekmektedir. Sahip olman gereken inanç sadece daha önce zikrettiğimiz Teslis bulmacasına inanma kapasitesi değil aynı zamanda Mesih’in ruh kurtarıcı etkisine de inanmaktır. Başka bir deyişle Hıristiyan Tanrı’sının aynı anda hem bir şeytan hem de sınırlı bir güce sahip zayıf ve değişken bir yaratık olduğuna inanmalısın. Bazılarının güçlü bir dil olduğunu söylediğini duyuyorum. Durumun gerçekleri için hiç de güçlü değil. Bu başka Hıristiyan öğretisini mantığın değiştirilemez yasalarıyla analiz edelim.

Bu saldırılan ve “kötülere her gün kızgın olan” “kıskanç” Tanrı, koyunlar gibi olan bütün insanlığı kötü yola sapmış olarak damgalamış ve yaratmaktan kendisinin sorumlu olduğu bütün bu zavallı yaratıkları cehennemde ebedi olarak yanmakla ebedi cezaya mahkum etmiştir. Bu, kanaatimizce, bir Tanrı’nın değil ancak bir şeytanın işidir.

Şeytanın planını icra etmesini engellemek için şeytanın kendisiyle birlikte ebedi ve eş zamanlı olan bir oğlu zavallı insanlık için savunma yapar. Şeytan bir şart haricinde merhametsizdir. Sen, benimle birlikte ebedi olan oğlum, bir insan olup öldürüleceksin ve ben, seninle birlikte ebedi olan, birleşmiş ve üçleşmiş bir baba şeytan, tatmin olacağım. Anlaştık der oğul ve hemen “hemşirenin kollarında bebek gibi ağlayan* bir çocuk olur, önemsiz bir krallığın önemsiz bir kasabasında bir ahırda doğar, büyür, olgunluğa erişir ve sonra düşüncesizce yaptığı anlaşmadan pişman olur ve baba şeytana “Bu kaseyi benden uzaklaştır” diye dua eder.¹ 1 numaralı şeytan reddeder ve ikinci Tanrı kurban edilir.

Böylelikle şeytan bir yere kadar yatırılmıştır; ancak şimdi kurban bittikten sonra yeni bir şartla kurtuluşu engellemektedir. Yani, kurtarıcı kanından kendini faydalandırmadan önce bütün bu saçmalıklar bütününe inanmak hala gereklidir.

Böyle bir Tanrı sadece bir şeytan değil aynı zamanda zayıf, değişken, saygıya ve tapınmaya layık olmayan bir yaratık olup ancak bir nefret, aşağılanma ve tikslenme nesnesi olabilir.

Yine de akıl hastanelerinin dışında bu katıksız saçmalığa tamamıyla inanan ve “eğitilmiş İngiliz insanların Muhammedilik gibi kafir bir inancı nasıl benimseyebildiğini” anlayamayan binlerce insan bulunmaktadır.

Mantıklı insanlar olarak size tekrar soruyorum, böyle bir inanç mantıklı olabilir mi? İslam’ın “Hiçbir sorumluluk sahibi ruh başkasının yükünü üstlenmemeli” doktrini daha felsefi, daha adil ve daha merhametli değil midir? Hatta sanırım Hıristiyanlar beni kötü olarak kabul edecekler ve biliyorum ki İslam’a geçmemi hayatımdaki kötülüğün zirvesi olarak addedecekler. Diğer insanları, benim örneğimi takip etmeleri, Hıristiyanlığı reddetmeleri ve İslam’ı kabul etmeleri için ikna etme çabalarımı yok sayacaklar. Ancak bütün bunların

* Yazar bu ifadeyle William Shakespeare’in insan hayatının yedi ayrı dönemini anlattığı *The Seven Ages of Man (All the World’s a Stage)* adlı şiirinde insanın bebeklik döneminin anlatıldığı kısımda geçen “hemşirenin kollarında ağlayan ve kusan” ifadesine atıfta bulunmaktadır.

¹ Luka, 22:42. “Zeytin Dağı’ndaki Dua”.

yanında onlar elbette benim, varlığını Tanrı'ya borçlu olan yaratıklardan biri olduğumu kabul edecekler.

El-Azim bana süs için değil kullanmak için beyin vermiş ve ben de öyle yapmaya çabalıyorum.

Bana Tanrı tarafından verilen aklım bana onun bir şeytan olmadığını söyler. O, Hıristiyan ilahiyatçılarının tasavvur ettiği gibi böyle zayıf bir yaratık değildir. Onlar benim boğazımdan aşağı tıktırtmaya çalışsalar bile böyle bir saçmalığa inanmam. Ben dinimi, bir hap gibi, ağzım açık ve gözlerim kapalı bir şekilde yutarak almayı reddediyorum.

İç organlarımı alt üst etmesine izin vermeden önce o hapin içeriğini analiz etmek isterim.

Kör bir şekilde takip edemem ve asla edemedim. Tanrının bana hediyesi olan aklım bana bir şeyin inanılabilir olduğunu söylemediği sürece o şeyi kabul etmem.

El-Azim bana, mantıksız saçmalıklar sürüsü olduğuna inandığı şeye inanmayı reddeden bir akıl verdiği için ebediyen lanetlenecek değilim. Hal böyleyken Hıristiyan inançları doğruysa başka alternatif bulunmamaktadır.

İnanmadığım sürece ayıplanmalıyım. İnanamıyorum, dolayısıyla kesinlikle lanetlenmiş olmalıyım.

Bu değiştirilemez ve yegane sonuçtur. Bu yüzden Hıristiyan arkadaşlarım, aklınızda bulunsun, eğer kendi inancınızda sadıksanız beni konuşurken her duyduğunuzda ayıplanmış bir adamın sözlerini dinliyorsunuzdur. Bana her konuştuğunuzda öbür dünyada ebediyen azap içinde kıvrınması gereken kişiye hitap ediyorsunuzdur. Eminim ki buna inanmıyorsunuz. Çoğunuz beni çocukluğumdan beri tanıyorsunuz; bazılarınız okul arkadaşlarımdınız, diğerleriniz çok eski dostlarımsınız, bir diğerleriniz de daha sonraları tanıştıklarım veya arkadaşlarımsınız. Beni bekleyen böyle berbat bir sonu düşünemezsiniz. Ancak Hıristiyanlar olarak bu sonu düşünmelisiniz. Eğer buna inanmazsanız Hıristiyan inancının temel doktrinlerinden biri hakkında şüpheye düşmüş olursunuz;

“Şüphe etmek sadakatsizlik olur.

Bocalamak günah olur.”

Dikkatli olun arkadaşlar, bana karşı olan iyi niyetli sempatinizin ve benim acınası kaderimin sizi etkilemesine izin vermeyin. Durun ve düşünün, zira benim bu şekilde acı çekeceğim gerçeğinden şüpheye düşerseniz siz de tehlikeyesiniz ve hatta daha fazlası sizi beklemektedir; “halihazırda lanetlenmiş” olursunuz

(Yuhanna, 3:18). İncancınız böyle diyor. İncancınız ya doğrudur ya da yanlıştır. Eğer doğruysa ben kaybettim. Eğer yanlışsa siz ne tür insanlarsınız ki ona inanıyorsunuz?

Bunu İslam'ın daha merhametli öğretisiyle karşılaştırım:

“Eğer ben sapsam ancak kendi aleyhime sapsam olurum. Eğer hidayete ermişsem bu da Rabb'imın bana vahyettiği sayesinde. Şüphesiz O, hakkıyla iştir, kuluna çok yakındır.” (Sebe, 50)

“Allah insanlar için ne rahmet açarsa artık onu engelleyecek yoktur. Neyi de tutarsa O'nun dışında bahşedecek yoktur. O, Aziz'dir, Hakim'dir.” (Fâtır, 1)

“Kim kötülük yaparsa onun karşılığını alacaktır; kim de iyi amel işlerse, erkek veya kadın olsun Cennet'e alınacak ve asla adaletsiz davranılmayacaktır.”

Hız. Peygamber ölüm döşesindeyken insanların ona gidip şöyle dediği bir hadis vardır; “Ey Peygamber! Sen hastasın ve belki de öleceksin. O zaman biz ne yapacağız?” Saygıdeğer lider şöyle cevapladı: “Elinizde Kur'an var. O'na itaat edin ve uyun.” Onlar da, “Ancak Rasulallah, senin yaşamın boyunca tavsiyene başvurmamızın gerektiği bir çok durum ortaya çıktı.” “Evet” dedi büyük öğretmen. O zaman benim ne yaptığımı hatırlayın ve aynısını yapın.” Dediler ki, “Fakat Ya Rasulallah, daha öncekilerden çok farklı özellikte şartlar ortaya çıkabilir. O zaman ne yapmalıyız?” Yatağından doğruldu ve gümüş ağızlı bir trampetin berrak bir şekilde çalan notaları gibi yüksek ve farklı bir tonda Allah'ın Peygamberi cevapladı; “Allah sizin her birinize akıl ve sağduyu vermiştir. Bir zorlukla veya karmaşık bir durumdaysanız olgun muhakemenizin iyi ve doğru olduğunu söylediği şeyi yapın ve bu da Allah'ın size konuşan sesi olacaktır.”

Bu gece hepinize tavsiyem budur. Bu iki büyük incanın her ikisine de akıl testini uygulayın; ne benim söylediğim hiçbir şeyle ne de daha önceki eğitiminizle yanlış yola sapın. Konuyu kendiniz çözün. Kendiniz için karar verecek olan yine sizsiniz. Tanrı'ya karşı sorumlu tutulacak olan da sizsiniz.

Eğer İslam'ı Hıristiyanlık'tan daha akla uygun bir inanç olarak addediyorsanız onu neden benimsemeyesiniz? Öte yandan, eğer şu anki incancınızdan mutmainseniz öyle olsun. İslam hiç kimseye incancını asla zorla dayatmaz. İslam incancını herkese sunar, her birey onu kabul etme veya reddetme konusunda serbesttir. “Hak, Rabb'inizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen küfretsin.” (Kehf, 29)